

Р.М.Жұмашев, А.З.Жұманова

Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті

1991–2011 жж. кезеңіндегі Қазақстан Республикасындағы жастар саясатын жүзеге асырудағы негізгі бағыттар

Мақалада қоғамдық қатынастарды модернизациялауға сәйкестендіріп, қоғамды реформалаудағы жастарды тәрбиелеу барысында оларды қайта құрудағы қоғамның белсенді мүшесі және жанашылдықтың өкілдері ретінде білім алу, мәдениет саласындағы жағдайларына талдау жасалған. Қазақстан Республикасында жастар саясатының қалыптасып, жүзеге асуының негізгі бағыттарына төмендегі факторлар жатады: рухани фактор жастар саясатын дұрыс жүргізуге тірек болады; ұрпақ сабақтастығының болашақтағы өндіріс күшін арттыруға күші жететін білім мен мәдениет саласы. Бұл орайда білім саласындағы реформалар Қазақстанды әлемдік өркениетке, мәдениетке бастайтындай жүргізілуі тиіс. Мәдени өзгерістер саласында халықтың жастар тобы тоталитарлық құрылыс кезіндегі идеологиялық қыспаққа қарағанда демократиялық қоғам идеологиясына негізделген жаңа қағидалардың тасымалдаушылары болып табылады.

Кілтті сөздер: тәуелсіз Қазақстан, мемлекет, егемендік, жастар саясаты, демократия, студенттер, ұрпақ, шетелдік білім, тәжірибе.

Тәуелсіздік тізгінін қолға алып, ел болып еңсе көтергелі халқымыздың әлеуметтік-экономикалық, рухани жағдайының тұрақталып, қарышты қарқынмен дамып келе жатқанына куә болып келеміз. Әсіресе жастардың қоғам өміріндегі рөлін арттыруда мемлекет тарапынан барынша қамқорлық көрсетіліп жатқаны ақиқат. Мемлекетіміздің өзі жігерлі, қайратты жігіттей тас шайнап, мұз бүркетін кезеңін бастан кешіруде. Елдігімізді әлем танығалы 20 жылдың жүзі ғана болды. Әлбетте, 20 жыл — тарих үшін қас-қағым сәт. Десек те, бодандықтың қамытынан құтылып, ой-сананы сіңір болып кеткен ескі сүрлеуден шығарып, әлем назарын аударып, толайым табыстарға жетіп отыр. Осы ретте тәуелсіздіктің алғашқы жылдарынан күні бүгінге дейін жастардың әлеуметтік-экономикалық, саяси, мәдени салаларда атқарған рөлі ерекше байқалды. Оған дәлел ретінде жас кадрлардың жаңа заманға икемделіп, тәуелсіздік алған жылдары тұралап қалған елді аяғынан тік тұрғызуын айтқан ләзім.

Кез келген мемлекет дамуының тарихына көз жүгіртер болсақ, білім мен ғылымсыз, мәдениетсіз сол елдің рухани ғана емес, материалдық тұрғыда да дами алмайтынын аңғарамыз. Сонау тәуелсіздік алған жылдары қиындыққа тап болған, нарық қыспағына түскен Қазақстан мен бүгінгі заманауи ғылым, білім, мәдениеттің даму үрдісін ұштастырып, дамыту мүмкіндігіне ие болған Қазақстанды салыстыру мүмкін емес. Осыдан-ақ 1991–2008 жж. аралығында халықтың, әсіресе жас буынның мемлекет, қоғам өмірінің қозғаушы күші болғанын байқаймыз. Әрине, өтпелі кезең өткелдері Қазақстан тарихының аса жарқын көрінісіне айналды, ол жастар жөнінде жаңа көзқарас қалыптастырды.

Қазақстандағы жастардың жалпы саны 2008 жылғы 1 қаңтар бойынша 4,5 млн. жуық адамды құрайды. Яғни, қазіргі заманғы қазақстандық қоғамның құрылымында жас азаматтардың жастық категориясы республика халқының жалпы санының 27,8 % құрайды.

Жалпы, тәуелсіз Қазақстанның қалыптасуындағы маңызы зор мәселелердің бірі жастар саясатын, оның ішінде білім, ғылым, мәдениетті жүзеге асыру болып табылады. Елбасы Н.Ә.Назарбаев: «Біз бұл ретте жаңа құндылықтар жүйесіне тезірек бейімделіп кеткен, болашаққа жанаша көзқарасы бар жас ұрпаққа сүйене отырып, бұқаралық сананы төзімділікпен жаңғыртуға тиіспіз» [1], — деп айтқан болатын. Жастарға басымдық берілуінің басты себебі — ел демократиясы мен экономикасының дамуына оң ықпалын тигізеріне сенім мол болды. Осы үрдіс тоқсаныншы жылдардың басынан жүрді. Айталық, 1990 жылдардың басында жастарды жаңа технологияларды игеру мен төл өнімдер, интеллектуалды тауар шығаруға тарту ісіне көптеп тартты. 1991 жылдың соңына қарай Қазақстанда жастардың 44 ғылыми-техникалық шығармашылық орталықтары, мыңнан аса уақытша шығармашылық ұжымдар, 40 клубтар мен 200 үйірмелер жұмыс істеп тұрды. Олар балалар тағамдарының түрлерін, арматура, еліміздің құбыр жүйесі мен қазандық-демеушілік құрылғылар жүйесі үшін форсундар, косметикалық, емдік, жуатын бұйымдар, құралдар жасап

шығарды. Жастардың ғылыми-техникалық шығармашыл орталықтары (ЖҒШО) ел экономикасының ілгерлеуіне едәуір үлес қосты. «ЖҒШО-ның кейбір орталықтары шетелдермен байланыс орнатып, өз филиалдарын ашты. Алматыда «Контакт» ЖҒШО орталығы Болгарияда филиалын ашып, есептеу мен ақпараттың техника саласында Польша, Венгрия, Вьетнаммен байланыс орнатты. Шымкенттегі «Жастар» орталығы Финляндиядағы фармацевтика фирмасымен бірлесе отырып, эфедрин шикізатын кешенді өндеуді бастады.

Әйтсе де «Қазақстанда 1990-шы жылдары білімге, ғылымға және мәдениетке бөлінген шығындардың төмендеу үрдісі жүріп жатты. Олар қазіргі кезде, түрлі бағалау бойынша, жалпы ішкі өнімнің 0,5–1 %-ын ғана құрайды, ал орташа және дамыған мемлекеттерде бұл көрсеткіш 3–7 %-дан түспейді [2; 28]. Әлбетте, ҚР «Мемлекеттік жастар саясаты туралы» Заңының 7, 10-баптарында бекітілген ғылыми шығармашылыққа араласу мен рухани кемелдену, білім алу тұрғысында әлеуметтік қызмет көрсетуді алуға жастар құқығының кепілі ретінде сан түрлі білім алудың формаларын жасап, әрбір жастың рухани мүмкіндігін дамытуға септігін тигізді. Десек те, олар бірден іске асқан жоқ, жыл сайын нарық қатынастары мен уақыт талаптарын, қоғамда бекітілген халықаралық нормалар ескеріле отырып жүргізілді. Соның нәтижесінде оқу орындарының мәртебелері әкімшілік тұрғыда көтеріліп, институт, университет, академия мәртебесіне ие болды. Осы үрдіс жастардың білім, ғылым, мәдениет саласында ықпалын арттырды. Білім сапасына көңіл бөліне бастады. Біртіндеп дәстүрлі қабылдау емтихандары тестілеуге ауыстырылды, қоғамдық-саяси пәндер блогы қысқарып, оқытушылар құрамының жүктемесі ауырлай түсіп, еңбекақының уақытылы төлемеу белең алды. 1992 жылдан бастап барлық оқу орындарының студенттер саны қысқара бастады. Нарықтық кезеңге тап болған жағдайда жастардың интеллектуалдық, шығармашылық, эвристикалық қабілеттерін төмендету тенденциясы байқалды.

Қоғамда, мемлекеттік басқару органдарында жастар рөлін арттыру мақсатымен қызметке жас мамандарды тарту ісі қолға алынды, жастарға, әсіресе ауыл жастарына арнайы жеңілдіктер жасалды. Барлық жоғары мен арнайы оқу орындарында ауылдық квота қосылған. 1994 жылы ауыл квотасына бөлінген бағыттар бойынша 3160 өтініш жазылып, 1966 өтініш қабылданды. Бұл арыз бергендердің 62 % құрайды. Сонымен бірге, жалпы алғанда, ауыл жастары талапкерлер қатарында 51,4 %-ын құраған. 1995 жылы ауыл жастары үшін квота көбейіп, жоғары оқу орындарында 2570 адам, арнайы оқу орындарында 3395 адамды құрады [2; 17].

Қазақстан Республикасы Статистика агенттігінің жоғары оқу орындары және ондағы студенттер және профессор-оқытушылар құрамының саны көрсеткіштеріне қарар болсақ [3] (1-кесте):

1 - кесте

Жоғары оқу орындары және ондағы студенттер және профессор-оқытушылар құрамының саны

Оқу жылдары	Жоғары оқу орындар саны, бірлік	Студенттер саны, адам	Профессор-оқытушылар құрамының саны, адам
1	2	3	4
1990/1991	55	287367	21955
1991/1992	61	288371	23230
1992/1993	63	280737	24080
1993/1994	89	276715	25036
1994/1995	101	275347	31144
1995/1996	112	272715	31990
1996/1997	111	280783	29766
1997/1998	133	293465	24678
1998/1999	144	318755	27127
1999/2000	163	365385	26996
2000/2001	170	440715	29577
2001/2002	185	514738	34508
2002/2003	177	590982	37602
2003/2004	180	658106	40972
2004/2005	181	747104	42333

1	2	3	4
2005/2006	181	775762	43382
2006/2007	176	768442	42788
2007/2008	167	717053	41207
2008/2009	143	633814	37814
2009/2010	148	610264	39155

Бұл 1-кестеден жоғары оқу орындар мен студенттер санының жыл сайын көбейе түскендігін көреміз.

Жастар мәселесі мен саясатын зерттеуде бүгінгі таңда егеменді республика қалыптастырудың жаңа тарихын ескеру өзіндік ерекшелігі болып табылады. 1991 жылы тәуелсіздік алған кезде жаңа нарықтық қатынастарға көшкен кезде әрі мемлекеттік құрылымның жаңадан институттарға бөлінген кезде ғылым саласындағы ұғынықтылық және әдістемелік аппаратты ғылым саласында қайта қарастыруды қажет етеді. Жастар Қазақстан Республикасының 14 жастан 29 жасқа дейінгі азаматтары» [4] делінген. Яғни еліміздегі жастардың ролін мемлекет айқындап берді деуге толық негіз бар.

Біліммен қатар ғылымды дамытуға алғышарттар жасалды. «Үш жүзден аса дарынды студенттер мен аспиранттар конкурстық негізде шетелге оқуға жіберілді (батыс мемлекеттері мен АҚШ-қа — 2762 адам, ТМД елдеріне — 218 адам). Сонымен қатар ҚР Президенті Н.Ә.Назарбаевтың халықаралық «Болашақ» стипендиясын тағайындау туралы» Жарлығына сәйкес, 1994–1995 жылдар сұрыпталып, 370 степендианттар жіберілді. Шетелдегі оқу орнына төленетін ақша көлемі 25 мың АҚШ долл. құрады [5; 24]. Осы жағдайларға қарап отырып, біз мемлекеттің жастардың білім мен ғылым, мәдениет саласына жаңа леп әкелеріне сенім артқанын аңғарамыз. Сонымен бірге «Антас» қазақ-неміс орталығы 1992 жылы Оралда жергілікті жастар үшін менеджмент курсы, компьютер техникасының негізін, бухгалтерлік іс, салықтық заңнамалар негізі бойынша курстар ұйымдастырды. Саратовтың «Сайколледж» ғылыми фирмасының мамандарының көмегімен оқушылар сирек кездесетін психотехникалық сәттілік туралы білім ала бастады. 1995 жылы АҚШ-тың халықаралық даму агенттігі және «Еуразия» қоры «Антасқа» 22000 АҚШ долл. көлемінде қайырымдылық грант бөлді. Мұндай қаржыға білім беру орындарының жұмысшылары ақысыз білім бағдарламасын жасады. Жаңа оқу орнының дамуы үшін Англиядағы Шеффилд Университетінен білікті мамандар шақырылды. Мұндай істің нарық шартына сай жүзеге асуын Қазақстандық менеджмент және экономикалық болжау институтының қаржылық және басқару бағытынан көруімізге болады. Бұл институтты бітірушілер — экономиканың және іс әкімшілігінің магистрлері дәрежесі жоғары, төлемақысы жақсы төленетін жұмыс орындарына орналасады және олар шет тілін міндетті түрде меңгерген болуы керек.

Жастардың ғылымға деген көзқарасы 1990-жылдардың басында байқалды. Мұндай құбылыстың себептері ғылымның дәрежелі басқару және қаржыландырудың салаларында көрініс тапты. Яғни бюрократия ғылымнан зор күшке айналды. Мемлекетіміздегі көп салалы институттарда ғылым мәселесі маман-ұйымдастырушылар үшін өзектілігін жоймады. Көптеген ғылымдардың қорындағы монополия мынандай кейіпте болды. Зерттеу тақырыбы нәтижелерінің басылымға берілуі, қорғауға жіберілу және талқылау, аспиранттар мен кандидаттардың ғылым саласында азаюы; 1991 жылдың басында республиканың ғылым саласындағы қызметкерлерінің 38 % жастар құрады; кандидаттар — 12,3 %-ын, ғылым докторлары мүлде болған жоқ. Сол жылдары республикада кандидаттардың орташа жасы — 43, жас докторлардың орташа жасы 59 жас болды.

Ғылыми мекемелер мен ғылыми қызметкерлердің жалпы санының күрт төмендеуімен 400 адамға көбейді. Егер 1988 жылы республикада 4 мың ғалым болса, соның ішінде 800 доктор және 13 мыңнан астам ғылым кандидаттары еді. Ал 1995 жылдың соңына қарай ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстарды 289 ғылыми мекеме, соның ішінде 111 ғылыми-зерттеу институттары; 56 жоғары оқу орындары, 28 жеке құрылымдық бюролар жүргізді. Сонымен қатар 262 тәжірибелік өндіріс орындары, 600-ге жуық ғылыми-өндірістік бірлестіктер мен өндіріс орындары жұмыс істеді. Ғылыми жұмыстармен 30 мың адам, соның ішінде 1012 ғылым докторлары мен 7302 ғылым кандидаттары айналысты [6].

Аталмыш кезеңде ғылыммен айналысатын жастардың 3 есеге кемуі аспирантура мен ізденушілікке ешқандай байқаулардың болмауы себеп болды. Дегенмен Қазақстан ғылымы әлемдік

деңгейлік бетбұрыс жасады. 1995 жылы Президент және республика Үкіметінің шешімімен ғылыми технологиялық бағыт бойынша жұмыс істеуге негізделген 4 ұлттық орталық құрылды. Бұл орталықтар аталған республикалық ғылыми-техникалық бағдарламалар бойынша басты ұйымдарға айналды. Атап айтар болсақ, ядролық минералды шикізатты өндіру, радиоэлектроника және байланыс, биотехнология бағдарламалары еді. Бұлар ғылымның аталған салаларын дамытып, бәсекеге қабілетті өнім шығаруға негізделген болатын. Ғылым саласында қызмет көрсетуші компаниялармен бірге ғылыми мекемелер мен жоғары оқу орнымен байланыс жасайтын кіші және орта фирмалар мен өндіріс орны құрыла бастады. 1995 жылы осындай кіші жастар фирмасы қызмет атқарып, олардың көптеген қызметкерлері Ғылым және жаңа технологиялар министрлігі мен Жастар ісі, туризм, спорт министрлігінің көмегімен «Кроскорпорейшн» (АҚШ), «Фесто» (Германия) сияқты ірі фирмалармен іс-тәжірибеден өтті. Білім берудің 50 жылдығына арналған Ғылым академиясының сессиясында сөйлеген сөзінде Елбасы ғылымның жас әлеуетін сақтау үшін олардың дайындығын тездетіп, оны мектептер мен институттардан бастау керектігін айтты. «Біздің мақсатымыз — қазіргі жағдайларда қолдануға келмейтін идеялар жүгін арқаланбаған ғылымның жаңа буынын дайындау. Ең алдымен бұл қоғамдық ғылымдарға қатысты. Біз жылда мемлекет қаржысымен «Болашақ» бағдарламасы бойынша шет елдерге жүздеген жас студенттерді, оқытушыларды, аспиранттарды жіберуіміз тегін емес» [7]. Осылайша Елбасының өзі ғылым саласында жастардың рөлін арттыруға қолдау көрсетті.

Республика жоғары оқу орындарындағы профессор-оқытушылар қатарының өсіп шығуы, олардың кәсіби шеберлігінің артуы мәселелері әрқашанда жоғары мектеп саласындағы саясаттың ажырамайтын бөлігі болып табылады. Қазіргі кезде жоғары оқу орындарында қызмет жасап жүрген 41 мыңнан аса педагог-ғалымдардың 2520-сы ғылым докторлары болса, 11610-ы — ғылым кандидаттары [3].

Астанадағы Еуразиялық университеттің студенттерімен кездесу кезінде Президент Н.Ә.Назарбаев білім беру жүйесін реформалау мәселесіне тоқталып, оның мақсаттылығы мен көп деңгейлігіне, мазмұнының жаңаруына және білім беру жүйесін басқаруды демократияландыру қажеттігін алға тартқан болатын. Бұл да жастардың қоғам өміріне елеулі рөл атқарып, терең білім алуына серпін берді. 1996 жылдың 9–10 қазанында өткен Қазақстан жастарының бірінші форумында ел Президенті Н.Ә.Назарбаев: «Жастардың алдында тұрған негізгі міндет — өз білімдерін арттыру» [8; 2], — деп айтқан болатын. Елбасы мемлекет тегін орта білім алуды қолдайтынын айтып, мектептер заңды тұлға мәртебесін иеленуіне септігін тигізді. Демек, мектептерді бюджеттен өзге табысқа салынатын салықтардан босатып, жастар үшін жаңа буын оқулықтарын шығару, білім ордаларын компьютермен қамтамасыз ету, бағдарламалар жасау секілді көмек көрсетті. Сонымен бірге жас мамандарды шет елге тәжірибе алмасуға жіберуі — мемлекеттің жастардың білім, ғылым, мәдениет саласындағы атқарар рөлін айқындай түсті. Елбасы білім беруді дамытуды қамқорлыққа ала отырып, Қазақстандық менеджмент институтын аймақтарда құруды қолға алуды ұсынды. Осы жиында Н.Ә.Назарбаев білім саласындағы мемлекет саясаты жайлы ой қозғап: «Білімді біртіндеп жинау керек. Ал ең бастысы, жастардың білімге деген құштарлығы болуға тиіс, онсыз барлық бастаулар нәтижесіз болады» [8; 2], — деді. Расында, жастардың өмірлік маңызы зор мәселелердің бірі — білім алу, кәсіби дайындығы болып, оны мүмкіндігінше ғылыммен ұштастыру қажет.

Тәуелсіздіктің алғашқы жылдарында Қазақстанның мәдениет саласы да тоқырауды бастан кешірді. «Мәдениет саласына нарықтық қатынасты енгізу оның инфрақұрылымының бұзылуына әкелді, ал сонымен бірге балалар және жасөспірімдер кітапханалары, кинотеатрлары, оқушылар алаңы, жас техник, натуралистер, балалар театрлары және басқа да бірлестіктердің жойылуына әкеп соқты. Осылайша, 1991 жылы Қазақстанда 2391 балалар және жастар клубы және 10958 киноқондырғылар жұмыс істесе, 1995 жылы олардың 1139-ы және 2167-сі ғана қалған [9; 271]. Яғни мәдени инфрақұрылымның күйреуімен жастардың мәдениет саласындағы белсенділігі өздігінен әлсірей түсті. Мәдениет үйлерінің көбі Ақтөбе, Қарағанды, Семей және Оңтүстік Қазақстан облыстарында жекешеленіп, әсіресе Ақмола, Ақтөбе, Батыс Қазақстан, Көкшетау және Солтүстік Қазақстанда, 626-дан 1170-ке дейін киноқондырғылар жеке тұлғаның қолына өтті. Мәдениет үйлері, оқушылар сарайының қаржыландырылуы кәсіпорындар мен өндіріс орындары арқылы жүргендіктен, нарық қыспағына орай қысқартулар жүріп жатты. Өйткені мемлекет тарапынан кәсіпорындарды қаржыландыру қиындық тудырып, кәсіпорындар мәдени-ағарту орындарын қаржыландыруға шамасы жетпеді. Себебі мекемелерді жалға алудың қымбаттауы, оларды қамтамасыз етуге бағытталған бюджеттік қағаз ақшалардың қысқаруы — кітапханалар мен мәдени клуб органдары жүйесі

байланысының 1991 жылдың 1 жартысында 1287 және 1642-ге дейін қысқарып, субмәдениеттің жаппай көтерілісіне ұласты. Субмәдениеттің негізгі нышандары — жастардың дәстүрді байлықтардан бас тартып, контрқұндылықтарға, яғни сөз еркіндігі, жаңа өмірге жеке қатысы алдыңғы орынға шықты. Жастардың мәдениеттен алшақтауы, бос уақыттың көптігі қылмыстық істерге баруға итермеледі. Әйтсе де, жағдай сәл де болса түзеліп, қоғамдағы, мәдениет саласындағы жастар рөліне көңіл бөліне бастады. Дарынды жастарды қолдау мақсатымен 1992 жылы 11 наурыздағы Министрлер кабинетінің № 686 қаулысы бойынша жастарға өндіріс, ғылым, мәдениет, өнер саласындағы жетістіктері үшін берілетін «Дарын» мемлекеттік жастар сыйлығы тағайындалды. Осы жылдары 31 адам оның лауреаты атанды [9; 271]. «Тұрмыстың мәңгі проблемаларына өнер құралдары арқылы тиімді ықпал ету мақсатында синтездеуге талпыныс жасалды. 1995 жылы Алматы қаласында «Мир полярных сил» атты жастар шығармашылық топтары пайда болды. Сондай-ақ «Көксерек», «Асса» тәуелсіз көркем галерея, авангардтық бағыттағы «Жаңа академия» шығармашылық топтары құрылды. Міне, осылайша мемлекет нарықтың қатал кезінде жастарды эстетикалық жағынан тәрбиелеп, белгілі бір деңгейде ықпал етті.

Мемлекеттік органдар Қазақстан Республикасының заңнамаларына сәйкес, жастарға арналған әлеуметтік инфрақұрылымдардың объектілерін құру мен жұмыс жасауын қамтамасыз етеді.

Республика бойынша жастарға арналған мына әлеуметтік инфрақұрылымдар объектілері жұмыс жасайды: кітапханалар — 3664 бірлік, клуб түріндегі мәдениет мекемелері — 2409, мұражайлар — 187, театрлар — 51 бірлік.

Музыкалық мәдениет саласында қазақстандық шоу-бизнесті дамытуға талпыныс жасалды. 1992 жылдан бері өткізіліп келе жатқан «Жас қанат» атты поп-музыка байқау жастардың мәдениет саласындағы рөлінің артуына септігін тигізді. Сонымен, өтпелі кезеңнің ерекшеліктері мен нарықтық қатынастың құрылуы қоғамдағы жастардың білім, ғылым, мәдениет саласындағы байланыс жиынтығы мен жүйесін түбегейлі өзгертті.

Жастардың білім алуының маңызды мәні бар. «Білімді дамыта білмейтін ел ХХІ ғасырда күйреуге ұшырайды» — Қазақстан Республикасы Президентінің Қазақстан халқына 2005 жылғы жолдауынан алынған бұл қағида ең алдымен жастарға қатысты.

«Инновациялар мен білім беру арқылы білімдер экономикасына» деген дәрісінде Н.Ә.Назарбаев білімді адамдарды осы ғасырдағы адамзат дамуының негізгі қозғаушы күші деп атады. «Адам білім алу үдерісінде білім алып қана қоймайды, сонымен қатар білімді қолданудың жаңа мүмкіндіктерін іздеу қабілетіне де ие болады. Міне, осы себепті де мен білімнің жоғары деңгейі дегеніміз оның иесінің жоғары қабілеттері де деген сөз деп есептеймін», — деп атап көрсетті Елбасы өзінің «Қазақстандық жол» деген еңбегінде [10].

Республиканың жоғары оқу орындарында 2001/2002 оқу жылының басында 513 324 адам, 2008/2009 оқу жылында 633 814 адам оқыды [11]. 2004 жылы Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2005–2010 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасының қабылдануы білім берудің сапасын көтеруге бағытталған түбегейлі шаралар қолдану қажеттігінен туындады. «Қазақстан жоғары оқу орындарының міндеті — әлемдік стандарттар деңгейінде білім беру, ал біздің жетекші жоғары оқу орындарының дипломдары дүниежүзінде танылуға тиіс», — деп атап көрсетілген Қазақстан Республикасы Президентінің 2005 жылғы сәуірде Жамбыл облысын аралаған жұмыс сапары кезінде Тараз қаласында жастар алдында сөйлеген сөзінде Н.Ә.Назарбаев республиканың болашағы білімді ұлт екенін ерекше атап көрсетті. Осыған байланысты мемлекет білім беру жүйесін сапалық жаңа деңгейге шығару үшін, алынған білім халықаралық стандарттарға сай болуы үшін өзіне байланыстының бәрін жасайтын болады. 2005 жылғы мамырда Орал және Ақтөбе қалаларында студент жастар алдында сөйлеген сөздерінде Қазақстан Республикасы Президенті жастардың алдына еліміздің бәсекеге қабілеттілігін арттыру міндеті қойылғанын атап айтты. Ал бұл үшін үздік білім, шетел тілдерін меңгеру, компьютерде жұмыс істей білу, толеранттық керек.

Президенттің 2005 жылғы жолдауында Қазақстанда барынша тапшы және кадрларды шетелден тартуға тура келіп отырған техникалық мамандықтарды бірінші кезекте дамыту қажеттігі нақты айтылған. Студенттердің білім алуын бюджеттен қаржыландырудың бірыңғай жүйесін құру мақсатында Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә.Назарбаев Үкіметке берілетін білім гранттарының көлемін білім беру кредиттері есебінен 50 %-ға арттыруды, осымен бір мезгілде екінші деңгейдегі банктер арқылы студенттерді кредиттеудің қазіргі заманғы жүйесін құруды және бұл кредиттердің қайтарылуы жөніндегі мемлекеттік кепілдіктерді қамтамасыз етуді тапсырды. Гранттар

мен кредиттер талантты жас адамдарға олардың инженер немесе технолог боламын деген тілектерін жүзеге асыруда мемлекеттің нақты көмегі болып табылатынын атап айтып, Президент жеке меншік секторды да бұл іске белсене қосылуға шақырды.

Жолдаманың орындалып отырғанын 2005/2006 оқу жылында жоғары кәсіптік білім мамандарын даярлауға қатысты мемлекеттік тапсырыстың мәліметтері де көрсетеді. Білім беру гранттарының саны білім беру кредиттері есебінен 50 %-ға артты. Педагог кадрлар даярлауға арналған гранттардың саны 5000-ға көбейді. Президенттің болашақтың жоғары технологиялы және ғылым көп қажетсінілетін өндірістердің кадрлық әлеуетін құру жөніндегі тапсырмасына 10 660 грант бөлінді, мұның өзі алдындағы жылдағыдан 700 орынға көп. Гранттардың саны жаратылыстану ғылымдарына 11 %-дан астам, ауыл шаруашылық мамандарына 8 %-дан астам көбейді. Гранттардың едәуір үлесі медицина мамандықтарына 2245 орын келеді, ал бұдан екі жыл бұрын олар 1500-ден сәл көбірек болатын. Жастардың белгілі бір топтарына, соның ішінде ауыл жастарына арналған квоталар сақталды. Мыңнан аса студент Президент стипендиясына ие болды, 146 мемлекеттік атаулы стипендиялар белгіленді, грант бойынша оқитын студенттерге берілетін қаржы көлемі де ұлғайтылды. ҚР БҒМ жанынан мемлекеттің жүзпайыздық қатысуымен акционерлік қоғам құрылып, онда студенттік кредиттеуді қаржыландыруға арналған қаржы жинақталатын болды [12; 209].

2008 жылғы желтоқсанда ҚР Үкіметінің қаулысымен республиканың Білім және ғылым министрлігінің 2009–2011 жылдарға арналған Стратегиялық жоспары бекітілді, оның міндеті бәсекеге қабілеттілік пен орнықты әлеуметтік-экономикалық өсуді қамтамасыз ететін тиісті салаларда мемлекеттік саясатты қалыптастыру мен дамыту деп белгіленген. Мемлекет дағдарысқа карамастан, оқу ақысын төлеуге деген қаражатсыз қалған студенттерді қолдады. Президенттің 2009 жылғы жолдауында мемлекет студенттерге арнап қосымша 11 мың грант пен 40 мың кредит бөлетіні атап айтылды [13; 6].

2009–2010 оқу жылында мемлекеттік білім беру тапсырысының шеңберінде 33 840 студент кез келген отандық университетте немесе шетелдік жоғары оқу орнының қазақстандық филиалында өндірістен қол үзіп оқу формасы бойынша оқи алады. Гранттардың едәуір бөлігі — 11 465 — техникалық мамандықтарға, 8075 — педагогикалық мамандықтарға, 5000 — медициналық және 1600 ауылшаруашылық ғылымдарына келеді. Оқудың сырттай оқу формасына түскісі келетін талапкерлерге келсек, онда мемлекеттік тапсырыс шеңберінде оларға тек білім беру мамандықтарына арнап, 1000 грант көзделген.

Дәстүр бойынша білім беру гранттарын алуға «Алтын белгі» иелерінің, сондай-ақ халықаралық олимпиадаларда, ғылыми жарыстарда жеңіп шыққандардың, халықаралық және республикалық орындаушылар конкурстары мен спорт жарыстары лауреаттарының басымдықтың құқығы сақталады. Оқуға түсуде мүгедек, жетім талапкерлерге, сондай-ақ қазақ ұлтының Қазақстан азаматы емес өкілдеріне белгілі бір жеңілдіктер берілген. Ауыл жастарына да 30 % пайыз қабылдау квотасы белгіленген, бірақ бұл ауылдың әлеуметтік-экономикалық дамуын анықтайтын мамандықтарға ғана қолданылады.

2008 жылғы шілдеде ҚР Президентінің Жарлығымен Қазақстан Республикасында техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2008–2012 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы бекітілді. Ол экономика салалары мен жұмыс берушілерді бәсекеге қабілетті машықтары бар және білімін жалғастыруға әлеуеті жеткілікті техникалық және қызмет көрсету еңбегінің білікті мамандарымен қамтамасыз ету үшін техникалық және кәсіптік білімнің сапасы мен қолжетімділігін арттыруды көздейді. Бағдарламаның жүзеге асырылуы жастардың, олардың әр түрлі топтарының еңбекке қабілеттілігін арттырады. 2009 жылы, мәселен, жетім балалар еңбек нарығында талап етілетін мамандық алатын кәсіптік лицей-интернат ашылды. Бұл — ҚР Президентінің «Қазақмыс» корпорациясы жүзеге асырған идеясы. Лицейде болған кезінде Президент бұл жобаның бизнестің әлеуметтік жауапкершілігінің жарқын мысалы екенін атап айтты [12; 210].

Дарынды жас адамдарға шетелде оқу үшін мүмкіндіктер қамтамасыз етілуде. Бұл оқудың формалары әр алуан. Мәселен, 1993 жылғы қыркүйекте Н.Ә.Назарбаев Австрияға Туризм мен менеджмент институтына оқуға бара жатқан бір топ қазақстандық жастармен кездесті. Кездесу кезінде ол қазірдің өзінде үш мыңнан аса қазақстандықтардың алыс шетелдегі қысқа мерзімді курстарда оқып келгенін, ал қазіргі топ Мемлекет басшысының арнаулы қоры есебінен оқудың толық курсына бара жатқан алғашқы топ екенін атап айтты. 1996 жылғы қыркүйекте Президент Н.Ә.Назарбаев өзінің резиденциясында М.В.Ломоносов атындағы ММУ-ға оқуға бара жатқан жас қазақстандықтарды қабылдап, жылы лебіз, игі тілегін білдірді [14].

Президенттің халықаралық «Болашақ» бағдарламасы барынша танымал болып отыр. Бұл бағдарлама ҚР Президентінің Қазақстан халқына арнаған 2005 жылғы жолдауында бейнеленген: жыл сайын оның шеңберінде үш мың таңдаулы студентке әлемнің жетекші жоғары оқу орындарында оқу үшін республикалық бюджеттен қаржы бөлініп отырады. ҚР Президентінің «Болашақ» халықаралық стипендиясы берілетін талапкерлерді іріктеу ережелері өзгертілді. 2005 жылдан тек магистр және доктор дәрежелерін (PhD) алу үшін ғана емес, сонымен қатар Қазақстан үшін басымдық мамандықтар бойынша бакалавр дәрежесін алу үшін де беріледі. 2008 жылғы 30 қаңтарда Астанада «Болашақтың» 15 жылдығымен байланысты осы бағдарламаның түлектері мен стипендиаттарының форумы болды. Форумға қатысушылар Мемлекет басшысымен кездесті. Елбасы сөйлеген сөзінде бағдарламаны дамытудың жаңа бағыттарын анықтап берді, бұлар: ауыл жастарына арналған стипендиялар санын көбейту, әсіресе аймақтардан келген мемлекеттік қызметкерлерге квоталар бөлу, «Халықаралық бағдарламалар орталығы» АҚ негізінде Әлемдік тілдер мектебін ашу, стипендиаттардың мемлекеттік органдарда, ҒЗИ-ы мен ұлттық компанияларда машықтанудан өтуі [5; 10].

Жастардың Дельфий ойындары туралы айтқан жөн, олар өнердің төрт дәстүрлі және қазіргі заманғы екі түрі бойынша жарыс болып табылады. Олар халықаралық, сондай-ақ ұлттық ауқымда өткізіледі. ТМД-ға қатысушы-мемлекеттердің алғашқы Дельфий жастар ойындары 2002 жылғы қыркүйекте Брянск қаласында өтті. Олар халықтардың мәдени мұрасының сақталуы мен молайтылуына, Достастық мемлекеттері жастарының берік мәдениетаралық байланыстарын құрып, достығын дамытуға ықпал етеді. Жастарының бірінші ұлттық Дельфий ойындары 2005 жылғы қыркүйекте өткізілді [12; 212].

2009 жылы тамызда Алматыда Қазақстанның көшбасшыларының қауымдастығы ұйымдастырған халықаралық Ортаазиялық жастар лагері болды. Форумның тақырыбы — «Жастардың елдің және аймақтың дамуына қатысуы». Оған Қазақстан, Қырғызстан, Тәжікстан, Түрікменстан және Өзбекстанның жастар ұйымдарының жасы 16-дан 23-ке дейінгі 120 өкілі, сондай-ақ Орталық Азияның бес республикасынан мемлекеттік органдардың өкілдері, Ресейден, Молдовадан, Түркиядан және Македониядан келген қонақтар қатысты. Жас көшбасшылардың елдің және аймақтың дамуы үдерістеріндегі, өскелең ұрпаққа білім беру, еңбекке орналастыру, салиқалы өмір салтын дамыту мәселелерін шешудегі белсенділігін арттыру секілді көкейтесті тақырыптар талқыланды.

Жастар саясатын аймақтың, сондай-ақ ұлттық деңгейде жүзеге асыру үшін ынтымақтастықтың екіжақты бағдарламаларын жүзеге асырудың маңызды мәні бар.

2009 жылғы сәуірде ҚР Парламенті Мәжілісінде білім беру жүйесі арқылы Қазақстан жастарының патриотизмін нығайтуға арналған «дөңгелек үстел» болды. Оны «Нұр Отан» халықтық-демократиялық партиясы парламенттік фракциясының жанындағы Әлеуметтік кеңес, ХДП, парламентаризм институты және ҚР Білім және ғылым министрлігі ұйымдастырды. Халық қалаулылары мүдделі мемлекеттік органдардың өкілдері мен ғалымдар өскелең ұрпаққа патриоттық тәрбие беру жөніндегі жұмыстың жайы мен перспективаларын, сондай-ақ 2010–2014 жылдарға арналған жастар саясатының мемлекеттік бағдарламасының жобасы жөніндегі ұсыныстарды талқылады. Бағдарламаның жобасы ҚР БҒМ Дене мәдениеті ұлттық ғылыми-практикалық орталығында қазақстандық патриотизмді қалыптастыруға арналған «дөңгелек үстелде» талқыланды.

Президенттің 2009 жылғы жолдауында қазақстандықтарды жұмыспен қамту стратегиясын жүзеге асыруға ерекше назар аударылған. Еңбек нарығын дамытудың бір бағыты ретінде әлеуметтік жұмыс орындарын ұлғайту және жастар практикасын ұйымдастыру белгіленген. Үкіметтің 2009 жылға арналған іс-қимыл жоспары болып табылатын және негізгі мақсаты халықты жұмыспен қамтамасыз етуді көздейтін «Жол картасында» бұл мәселелерге тиісінше орын бөлінген. 2009 жылдың бірінші жартыжылдығында елдің әлеуметтік-экономикалық дамуының қорытындылары бойынша 2009 жылғы шілдеде Президентте Үкімет мүшелерімен болған кеңесте жүзеге асырылып жатқан тұрақтандыру шараларының оң барысы ретінде экономиканың ұшпайыздық өсімі, инфляцияның баяулағаны және жұмыссыздықтың, әсіресе жастар арасында айтарлықтай азайғаны (6,5 %-ға дейін) атап көрсетілді [13; 8].

Ауыл жастары ерекше көңіл бөлуді талап етеді, олардың проблемаларын шешуде де жұмыспен қамту бірінші дәрежелі орын алады. Ел Президентінің 2003 жылғы 10 шілдедегі Жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасының ауылдың аумақтарын дамытудың 2004–2010 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы ауыл жастарымен жұмысты жақсартуға кең өріс ашты. Мықты шаруашылықтарда жас ұрпақты дамыту үшін қолайлы мүмкіндіктер қалыптасуда.

Қазақстан ауыл жастарының одағы (ҚАЖО) белсенді ұстанымын жалғастыруда. Бүкіл республика бойынша аймақтық өкілдіктері бар ҚАЖО ауыл жігіттері мен қыздарының қаладағы құрдастарымен білім деңгейі тең болуына, олардың әкімдіктер мен мәслихаттардың жұмысына белсене қатысуына бейіміне қарай, лайықты табыс беретін жұмыс алып, жастар үшін заңнамада көзделген әлеуметтік игіліктермен қамтамасыз етілуіне күш салуда. ҚАЖО жұмысының нәтижелі формасы — облыстар басшылығымен меморандумдар жасасу. Мәселен, 2009 жылы наурызда Ақмола облысы мен ҚАЖО арасында «Ауылдағы жас мамандарды әлеуметтік қолдау және ынталандыру жөніндегі шаралар туралы» ҚР Заңын жүзеге асырудағы ынтымақтастық пен өзара қолдау туралы меморандум жасалды. 2009 жылы шілдеде ҚАЖО мен Павлодар облысының ауылда жастар саясатын жүзеге асырудағы ынтымақтастық пен өзара қолдау туралы меморандум жасалды. Аймақтың атқарушы билігі жастарға олардың барлық істері мен бастамаларында септесуге, жұмыспен қамтамасыз етуге тұрғын үй беріп көмектесуге, ауыл талапкерлерін гранттар төлей отырып оқуға жіберуге көмектесуге міндеттенді [12; 199].

2011 жылдың 28 қаңтарында ҚР Президенті халыққа Жолдауын арнады. Еліміз білім беру ісін дамытуда 129 елдің арасында көш-бастаушылар қатарында келеді. Өткен онжылдықта білімге бөлінетін қаражат 10 есеге көбейді. Астанада ғылым мен білім индустриясының жаңа ғасырдағы орталығы болатын университет ашылды.

Білім беруді жаңартуды жалғастыру қажет. Осыған байланысты Президент Үкіметке мынадай тапсырма берді:

- жоғары оқу орындарының инновациялық қызметке өту тетіктерін әзірлеу;
- білімнің сапасын көтеру және қолжетімділігін кеңейту үшін білім беруді қолдаудың жаңа қаржылық-экономикалық құралдарын енгізу;
- техникалық және жоғары білім беру деңгейі үшін Тұрғынүйкұрылысжинақбанкінде ипотекалық құрылысты қазір іске асырылып жатқандай, соған балама жинақтау жүйесін әзірлеу;
- бизнес қоғамдастығы мен жұмыс берушілер қоғамдастығы өкілдерінің қатысуымен кәсіптік-техникалық мамандар даярлау жөнінде Ұлттық кеңес құру.

Білім беру жүйесінің барлық жұмысы мынадай нәтижелерге қол жеткізуге бағытталуы тиіс.

Балаларды мектепке дейінгі оқыту және тәрбиені қамту үлесі 2015 жылға қарай 74 пайызды, 2020 жылға қарай 100 пайызды құрауы тиіс.

2020 жылға қарай білім берудің 12 жылдық үлгісіне толық көшу жүзеге асырылады. Бұл үшін 2015 жылға қарай республикалық бюджет қаражаты есебінен және сол мөлшерде жергілікті бюджет есебінен кем дегенде 200 мектеп салынатын болады.

2015 жылға қарай білім беру ұйымдары электронды оқытуды пайдаланатын болады, ал 2020 жылға қарай олардың саны 90 пайызға дейін артады.

2020 жылға қарай халықаралық стандарттар бойынша тәуелсіз ұлттық аккредитациядан өткен жоо-ның үлесі 30 пайызды құрайды.

Инновациялық қызметті жүзеге асыратын және ғылыми зерттеулердің нәтижелерін өндіріске енгізетін жоғары оқу орындарының үлесі 5 пайызға дейін ұлғаяды. Кем дегенде 2 жоғары оқу орны үздік әлемдік университеттер рейтингінде атап өтілетін болады.

Сапалы білім беру Қазақстанның индустриалдық-инновациялық дамуының негізі болуы тиіс [15].

Жоғары білімі бар бәсекеге қабілетті кадрларды даярлау көрсеткіші немесе «Жоғары біліммен қамту» бойынша Қазақстан 134 орынның ішінде 36-орынға ие. Сонымен қатар «Мектеп менеджментінің сапасы» бойынша — 98; «Зерттеу және тренингтік қызмет көрсетудің жергілікті қолжетімділігі» бойынша — 82-орында.

Қазақстандық жоғары оқу орындарын басқару жүйесі еліміздің экономикасының озық дамуын қамтамасыз етуде оларға әлеуетті мүмкіндіктерін жүзеге асыруға мүмкіндік бермейді.

Мемлекеттік тапсырыс көлемінің 50 % ғана экономика салаларының қажеттілігін қамтамасыз етеді. Білім беру ұйымдарын бітірушілердің небары 10 % мемлекеттік тапсырыс бойынша оқуға талаптана алады, бұл тегін жоғары білім алуға мүмкіндікті азайтады. Қазақстанның ДСҰ-ға кіруіне және ЕҚЫҰ-ға төрағалық етуіне байланысты халықаралық құқық, халықаралық экономика және басқа түрлі бағыттар бойынша халықаралық саладағы мамандарды даярлауды кеңейтудегі қажеттілік қанағаттандырылмаған.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің 2009–2011 жылдарға арналған стратегиялық жоспары бойынша сапалы білімге қол жеткізуді қамтамасыз ету кестесіне [16] назар аударсақ.

2 - кесте

Сапалы білімге қол жеткізуді қамтамасыз ету

Міндеттер	Көрсеткіштер
1	2
Экономика салаларының білікті әрі бәсекеге қабілетті техникалық және қызмет көрсету еңбегі мамандарына қажеттілігін қанағаттандыру	Техникалық және кәсіптік білім беретін оқу орындарындағы білім алушылардың саны 2011 жылға қарай 24 %-ға артады (2008 ж. — 6 %, 2009 ж. — 6 %, 2010 ж. — 6 %, 2011 ж. — 6 %). Техникалық және кәсіптік білім беретін оқу орындарын бітірушілердің 1-ші аяқтаған жылы алған мамандығы бойынша жұмысқа орналасқандардың үлесі (2008 ж. — 70 %, 2009 ж. — 75, 2010 ж. — 80, 2011 ж. — 85 %). Мемлекеттік білім беру тапсырысы бойынша оқыған техникалық және кәсіптік білім беретін оқу орындарын бітірушілердің колледждерді (2008 ж. — 15 %, 2009 ж. — 20, 2010 ж. — 25, 2011 ж. — 30 %), кәсіптік лицейлерді (2008 ж. — 96, 2009 ж. — 97, 2010 ж. — 97,5, 2011 ж. — 98 %) бітірушілер санынан үлесі
Техникалық және кәсіптік білім беруге қолжетімділікті ұлғайту	Кәсіптік лицейлерде, колледждерде және техникалық және қызмет көрсету еңбегі кадрларын даярлау мен қайта даярлаудың өңіраралық орталықтарында енгізілген оқушы орындарының олардың жалпы санынан үлесі (2008 ж. — 16 %, 2009 ж. — 45,7 %, 2010 ж. — 34,3 %, 2011 ж. — 66,2 %) Мемлекеттік тапсырыс бойынша қабылданған оқушылардың колледждерде (2008 ж. — 17,5 %, 2009 ж. — 28,8 %, 2010 ж. — 26,6 %, 2011 ж. — 30 %), кәсіптік лицейлерде (2008 ж. — 95,7 %, 2009 ж. — 100 %, 2010 ж. — 100 %, 2011 ж. — 100 %) оқитын барлық білім алушылар санынан үлесі
Техникалық және кәсіптік білім беру ұйымдарының білікті инженер-педагог кадрлармен қамтамасыз ету	Шетелден шақыртылған ағылшын тілінің, арнайы пәндер оқытушыларының үлесі (2009 ж. — 60 адам, 2010 ж. — 60, 2011 ж. — 60 адам). Біліктілікті арттыру мен қайта даярлаудан өткен техникалық және кәсіптік білім беру ұйымдарының инженерлік-педагогикалық кадрларының үлесі (2008 ж. — 5,2 %, 2009 ж. — 7,8, 2010 ж. — 10,4, 2011 ж. — 13 %)
Мемлекеттік жеке меншік әріптестік жүйесінің дамуы	Техникалық және қызмет көрсетудің кадрлар даярлау саласында ынтымақтастық бойынша жасалған меморандумдар мен келісімдер саны (2008 ж. — 20, 2009 ж. — 25, 2010 ж. — 30, 2011 ж. — 35). Білім алушылардың жалпы санының жұмыс берушілердің қаражаты есебінен білім алатын білім алушылардың үлесі (2008 ж. — 0,5 %, 2009 ж. — 0,8, 2010 ж. — 1,0, 2011 ж. — 1,5 %)
Жоғары оқу орындарының материалдық-техникалық базасының дамуы	Инженерлік бейіндегі зертханалары бар жоғары оқу орындарының саны (2009 ж. — 15, 2010 ж. — 5, 2011 ж. — 5)
Жоғары оқу орындарының кадр әлеуетін қайта даярлау және біліктілігін арттыру арқылы күшейту	Елімізде мемлекеттік бюджет есебінен біліктілігін арттырған профессорлық оқытушылар құрамының (ПОК) үлесі жыл сайын ПОК-тың жалпы санының 6 %-ын құрайды және шетелде 0,5 %. Жыл сайын әрбір ұлттық жоғары оқу орнына шақырылатын шетелдік оқытушылар мен консультанттардың үлесі 0,5 % құрайды

1	2
Білім беру сапасын бағалаудың ұлттық жүйесі шеңберінде білім беру қызметінің сапасын бақылау тетіктерін жасау	Аттестатталған және тексерістен өткен жоғары оқу орындарының жалпы санының үлесі (2008 ж. — 97 %, 2009 ж. — 96, 2010 ж. — 97, 2011 ж. — 96 %). 2009–2011 жж. 5 ұлттық жоо-да бюджет қаражаты 10 білім беру бағдарламасы бойынша халықаралық аккредиттеуге қатысу рәсімі. Жоғары оқу орындарының бюджеттен тыс өз қаражаты есебінен халықаралық аккредиттеу агенттіктерінен аккредиттеуден өткен жоғары оқу орындарының саны (2008 ж. — 2, 2009 ж. — 3, 2010 ж. — 5, 2011 ж. — 5). Отандық аккредиттеу агенттіктерінде аккредиттелген жоғары оқу орындарының саны (2009 ж. — 5, 2010 ж. — 5, 2011 ж. — 5). Ғылыми дәрежелері бекітілген ізденушілердің олардың жалпы санынан үлесі (2008 ж. — 99 %, 2009 ж. — 98, 2010 ж. — 98 %). Ғылыми атақтары бекітілген ізденушілердің олардың жалпы санынан үлесі (2008 ж. — 98 %, 2009 ж. — 97, 2010 ж. — 97 %)
Жоғары білімді экспорттауды дамыту	Барлық студенттер санына шаққандағы шетелдік студенттер үлесі (2009 ж. — 1,6 %, 2010 ж. — 1,7, 2011 ж. — 2 %)
Жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі біліммен қамтуды ұлғайту	Мемлекеттік тапсырыс негізінде бакалавриат бағдарламалары бойынша оқуға қабылданған студенттер санының артуы (2008 ж. — 26640, 2009 ж. — 27290, 2010 ж. — 27290, 2011 ж. — 27290) PhD докторантураға мемлекеттік тапсырыс арқылы қабылдауды артуы (2008 ж. — 100, 2009 ж. — 200, 2010 ж. — 200, 2011 ж. — 200). 3000 қазақстандықтың жыл сайын «Болашақ» халықаралық стипендиясы шеңберінде білім алуы
Мемлекеттік жеке меншік әріптестікті дамыту	Барлық студенттер санына шаққанда жұмысқа алушылардың, шетелдік инвесторлардың қаражаты есебінен, шартты негізде техникалық мамандықтарда оқитын студенттер санының үлесі (2009 ж. — 1 %-ға, 2010 ж. — 3 %-ға, 2011 ж. — 5 %-ға) ұлғаяды. Жұмысқа алушылармен өндіріс база практикасымен қамтамасыз етуге жасалған шарттар саны (2009 ж. — 10 %-ға, 2010 ж. — 20 %-ға, 2011 ж. — 30 %-ға) ұлғаяды
Ғылым мен білімнің интеграциясын жүзеге асыру	Инновациялық құрылымдар, ғылыми зертханалар, техно-парктер, орталықтар құрылатын жоғары оқу орындардың жалпы санының үлесі: (2008 ж. — 12,5 %, 2009 ж. — 21,4, 2010 ж. — 30, 2011 ж. — 39 %). ПОҚ жалпы санының іргелі және қолданбалы бағдарламаларды қатысатын үлесі (2009 ж. — 10 %, 2010 ж. — 15, 2011 ж. — 20 %)

Қорыта айтқанда, мемлекет жастардың білім, ғылым, мәдениет салаларында алар орнын айшықтап, қаржылай қолдау көрсетіп, толыққанды азамат болып тәрбиеленуіне жағдай жасады. Сондықтан жастар саясатының қалыптасып, жүзеге асуының негізгі бағыты — ұрпақ сабақтастығының болашақтағы өндіріс күшін арттыруға күші жететін білім, ғылым, мәдениет саласы негізгі факторлар болып табылады. Өйткені ғылым саласындағы реформалар Қазақстанды әлемдік өркениетке бастайтыны есепке алынды. Яғни мемлекеттік аудандық және жергілікті жерлерде ұйымдастыру жұмыстарын шешуге баса назар аударылған жөн. Биліктің білім, денсаулық сақтау, әлеуметтік қамсыздандыру, мәдени іс-шараларды ұйымдастыруды және әрбір тұлғаны рухани қажеттілігін өтей білетін реформаларды сауатты үйлестіре білгенде ғана «Қазақстан — 2030» стратегиясында көрсетілген жастар саясатын жүргізуге болады.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Назарбаев Н.Ә. Қазақстан–2030: Барлық қазақстандықтардың өсіп-өркендеуі, қауіпсіздігі және әл-ауқатының артуы: Ел Президентінің Қазақстан халқына жолдауы. — Алматы: Білім, 1998. — 21-б.
- 2 Симтиков Ж.К. Особенности формирования и реализации молодежной политики в Республике Казахстан на современном этапе: Автореф. д-ра полит. наук. — Астана: Елорда, 2004. — 58 с.
- 3 Қазақстан Республикасы Статистика агенттігі. Жоғары оқу орындары. <http://www.kaz.stat.kz/Pages/default.aspx>
- 4 Қазақстан Республикасының 2004 жылғы 7 шілдедегі № 581 Заңы. Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік жастар саясаты туралы = Закон Республики Казахстан от 7 июля 2004 года № 581 О государственной молодежной политике в Республике Казахстан: Ғыл. басылым. — Астана: Integrel+ РК, 2004. — 1-б.
- 5 Тусупбекова Л., Курятов В. «Болашақ» — инвестиции в будущее // Казахстанская правда. — 2008. — 31 янв. (№ 21).
- 6 Школьник В.С. Наука и рынок // Наука Казахстана. — 1993. — № 24. — С. 2.
- 7 Назарбаев Н.Ә. Заманның сыншысы да, тарихшысы да бүгінгі жастар: Республика білім және ғылым қызметкерлерінің құрылтайынан // Егемен Қазақстан. — 2001. — 3 ақп. — 4-б.
- 8 Назарбаев Н.Ә. 2030 Стратегиясын жүзеге асыру — жастардың еншісінде // Егемен Қазақстан, 1998. — 12 қазан. — 1–2-б.
- 9 Назарбаев Н.Ә. Пять лет независимости: Из докл., выступ. и ст. Президента РК. — Алматы: Казахстан, 1996. — 622 с.
- 10 Назарбаев Н.Ә. Қазақстан жолы: Ғыл. басылым. — Алматы: Арко, 2007. — 360-б.
- 11 Түймебаев Ж. Всегда приоритетная задача // Казахстанская правда. — 2009. — 17 февр. (№ 40–41). — С. 6.
- 12 Зайниева Л.Ю. Мемлекеттік жастар саясаты: Қазақстан әлемдік тәжірибе тұрғысында. — Алматы: Дайк-Пресс, 2009. — 284 б.
- 13 Назарбаев Н.Ә. Дағдарыстан — дамуға: Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың халыққа жолдауы // Егемен Қазақстан. — 2009. — 6 наур. (№ 91. Арнаулы шығарылым). — 1–3-б.; Казахстанская правда. — 2009. — 6 марта (№ 64. Спецвып.).
- 14 Шепель В.Н., Касымбеков М.Б. Первый Президент Республики Казахстан Н.А.Назарбаев: Хроника деятельности 01.07.1997 — 01.01.2000. — Астана: Елорда, 2000. — С. 333.
- 15 Назарбаев Н.Ә. Болашақтың іргесін бірге қалаймыз: Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы. <http://www.inform.kz/kaz/article>
- 16 Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің 2009–2011 жылдарға арналған стратегиялық жоспарын бекіту туралы: Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2008 жылғы 23 желтоқсандағы N 1207 Қаулысы // Егемен Қазақстан. — 2009. — 24 қаңт. — N 23–25 (25422). — 12-б.

Р.М.Жумашев, А.З.Жуманова

**Основные направления молодежной политики
в Республике Казахстан (1991–2011 гг.)**

В статье рассматривается состояние сферы образования и культуры, реформирование которых способствует модернизации общественных отношений через воспитание молодого поколения как носителя новаций и активного участника процесса преобразований. Основными направлениями процесса формирования молодежной политики в Республике Казахстан являются следующие векторы: материальные и духовные факторы как базовая основа успешности проведения новой молодежной политики; сфера образования и культура как необходимые составляющие развития молодежи, являющейся преемницей предшествующих поколений, способной обеспечить воспроизводство производительных сил общества и дальнейшее культурно-духовное развитие казахстанской нации. В этой связи реформирование сферы образования должно быть направлено на создание условий для вхождения в мировую цивилизационную культуру. В сфере культурных преобразований молодежная группа населения является носителем новых принципов, базирующихся на идеологии демократического общества, в отличие от идеологической зашоренности при тоталитарном строе.

R.M.Zhumashev, A.Z.Zhumanova

Main areas of youth policy (1991–2011 gg.)

In given article the education sphere and culture condition which reforming promotes modernization of public relations through education of young generation as the carrier of innovations and the active participant of process of transformations is considered. The basic directions of process of formation of a youth policy in Republic Kazakhstan are — following vectors: material and spiritual factors as a base basis of success of carrying out of a new youth policy; an education sphere and culture as necessary from development of the youth which is the successor of previous generations, a way th to provide reproduction of productive forces of a society and the further cultural-spiritual development of the Kazakhstan nation. Thereupon education sphere reforming should be directed on creation of conditions for occurrence in world цивилизационную to sack-round. In sphere of cultural transformations the youth group of the population is the carrier of the new principles which are based on ideology of a democratic society unlike ideo-logic зашоренности at a totalitarian system.